

АГАПОВА

УДК 339.172:338.439.5(477)

Марина Василівна
Agapissm@gmail.com

БІРЖОВИЙ РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

STOCK MARKET AGRICULTURAL PRODUCTS IN UKRAINE

аспірант, Вінницький
національний аграрний
університет

У статті досліджено суть товарної біржі в системі економічних відносин. Проведено аналіз біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні. Обґрунтовано перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку.

В статье исследованы суть товарной бирже в системе экономических отношений. Проведен анализ биржевой торговли сельскохозяйственной продукцией в Украине. Обосновано перспективы развития украинского биржевого аграрного рынка.

In the article the essence of commodity exchanges in the economic relations. The analysis of exchange trade in agricultural products in Ukraine. Studies prospects of Ukrainian agricultural market exchange.

Ключові слова: біржова діяльність, біржова торгівля, аграрний ринок, товарна біржа, Аграрна біржа, ф'ючерс, опціон, форвардні угода, деривативи

Ключевые слова: биржевая деятельность, биржевая торговля, аграрный рынок, товарная биржа, Аграрная биржа, фьючерс, опцион, форвардные соглашения, деривативы

Keywords: exchange activities, exchange trade, the agricultural market, commodity exchange, Agricultural exchange, futures, options, forwards, derivatives

ВСТУП

Біржова торгівля є необхідною умовою розвитку цивілізованого, «прозорого» ринку сільськогосподарської продукції – ринку, на якому практично були б відсутні прояви цінової дискримінації, монопольного тиску, асиметричності інформації, тіньові схеми ринкових транзакцій, забезпечувалося вільний рух товарів і послуг, існувала можливість державного впливу на процеси обміну економічними важелями. Біржі повинні виконувати не тільки пасивну функцію товароруку, а й генерувати цінові сигнали як результат взаємодії попиту і пропозиції на певний вид сільськогосподарської продукції. Чим точніше ціни відображають реальну взаємодію попиту і пропозиції, тим оптимальніше будуть і управлінські рішення суб'єктів аграрного ринку.

Вагомий внесок у дослідження проблем теорії і практики організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України віднесено праці таких дослідників як: Л. М. Алексеєнко, І.В. Булгакова, О. В. Вінниченко, Г. Б. Машлій, Н. М. Міщенко, Г. В. Осовська, Л. О. Панькова, М. Ю.Покальчук, Т. А. Саприкіна, О.М. Сохацька, В.С. Ясенецький та інші. Разом з тим, у сучасних реаліях становлення та розвитку вітчизняного біржового ринку товарних деривативів на сільськогосподарську продукцію, багато питань щодо його організації і регулювання залишаються недостатньо висвітленими і потребують подальшого дослідження.

Актуальність обраної теми в науковому, методичному і практичному аспектах підсилюється ще й тим, що до сьогодні ще не повною мірою використовуються системні дослідження проблем

організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України в ринкових умовах ведення господарства в Україні. Необхідність вирішення названих проблем і обумовила вибір теми, мети, завдань наукової статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних положень, методичних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо формування та розвитку системи вдосконалення організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України на засадах удосконалення складових елементів цієї системи.

Реалізація мети дослідження обумовила постановку та вирішення наступних завдань:

- дослідити суть товарної біржі в системі економічних відносин;
- провести аналіз біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні;
- обґрунтувати перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку.

Предметом дослідження є соціально-економічні процеси забезпечення організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку системи організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на застосуванні діалектичного методу пізнання для вивчення закономірностей організації та перспектив біржової торгівлі на аграрних біржах України. Основні методи дослідження: теоретичного узагальнення і порівняння; системний аналіз; синтез;

інформаційне моделювання; абстрагування; конкретизація; загальні наукові методи дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасних умовах функціонування аграрного сектору України важливим напрямком державної аграрної політики є розвиток аграрного ринку, формування його дієвої інфраструктури. Однією з причин поліпшення умов для реалізації сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів і зростання доходів виробників цієї продукції є участь у біржових торгах. Товарна біржа має забезпечити прозору і стабільну взаємодію операторів ринку, ефективно просування товарів,

формування ринкових цін та страхування учасників ринку від цінових коливань. Саме тому учасники ринку сільськогосподарської продукції зацікавлені в тому, щоб був створений належний механізм функціонування біржового ринку.

За своєю природою, біржа є тим економічним інструментом, що забезпечує відкритість товарного ринку та прозорість операцій на ньому за рахунок створення конкурентного середовища. Дослідження сутності поняття «товарна біржа» є досить актуальним, тому проведемо аналіз підходів до визначення даного поняття різними авторами (рис. 1).

Рис. 1. Підходи авторів до визначення поняття «товарна біржа»

Таким чином, на сучасному етапі розвитку біржа виступає самостійним суб'єктом господарювання, що виконує певні функції в економіці. Економічну природу товарної біржі можна виразити через наступне визначення: сучасна товарна біржа – це фінансовий ринок, на якому різні групи його учасників торгують контрактами, прив'язаними до цін на сировину або на так звані «нетоварні цінності», з метою зняття із себе цінового ризику й передачі його іншим учасникам ринку, або, навпаки, з метою

прийняття цього ризику на себе в розрахунок одержати прибуток [10, с. 8].

Залежно від ризику невиконання зобов'язань розрізняють угоди із заставою на купівлю (платником застави є покупець) і угоди із заставою на продаж (платником застави є продавець; у цьому разі забезпечується страхова гарантія постачання товарів в означений строк). Біржові угоди з реальним товаром (форвардні угоди) мають таку класифікацію (рис. 2).

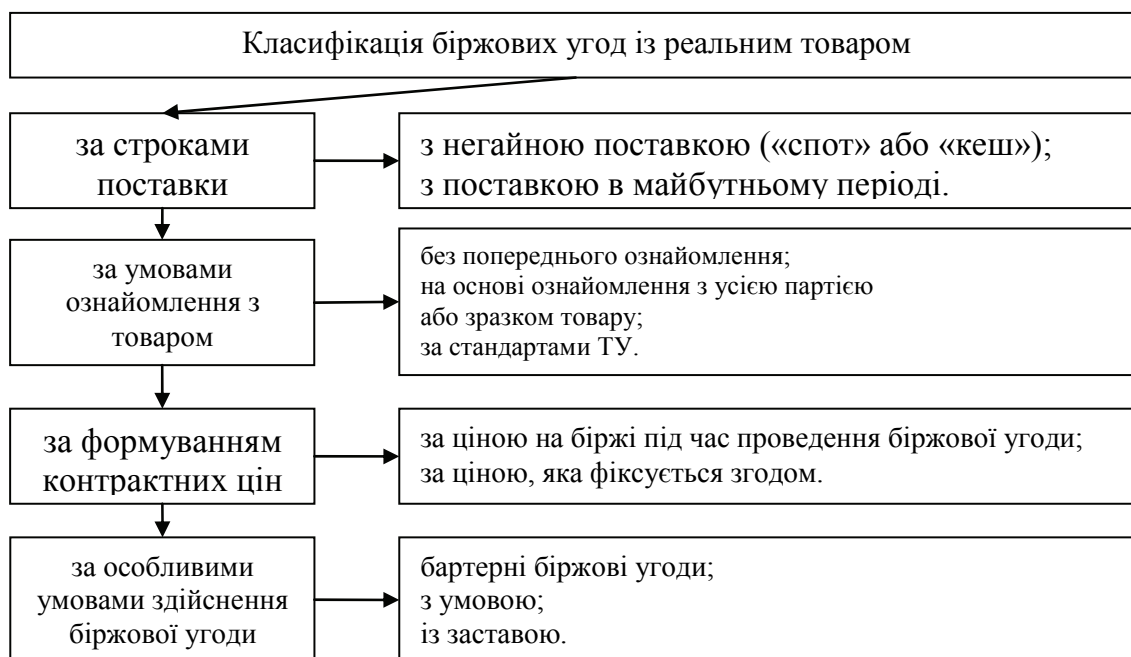

Рис. 2. Класифікація біржових угод із реальним товаром [13, с. 333]

Означені особливості укладання біржових угод характерні лише для української біржової практики та спричинені нестабільністю ринку в умовах спаду виробництва й інфляції. У світовій практиці ці види біржових угод не використовуються. Серед регулюючих біржових документів виокремимо доручення на здійснення біржової угоди, що є угодою з брокером на проведення торгової операції і мають

такі реквізити: кількість товару, термін доставки, цінові умови [7, с. 119].

Діяльність товарних бірж в Україні має свої відмінні риси в порівнянні з товарними біржами економічно розвинених країн, що пов'язано з низьким рівнем розвитку біржових технологій (табл. 1).

Таблиця 1

Характерні особливості функціонування вітчизняних і зарубіжних товарних бірж [12, с. 247]

Характерні особливості	Вітчизняні товарні біржі	Зарубіжні товарні біржі
Вид організації	Приватні	Приватні, публічно-правові
Організаційно-правова форма	Неприбуткова організація, найчастіше у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю	Існують як неприбуткові організації
Основні види контрактів, які укладаються на біржі	Спотові, форвардні	Строкові операції (ф'ючерсні контракти, опціони)
Основні види товарів, які продаються на біржі	Сільськогосподарська продукція, чорні та кольорові метали, транспорт, нерухомість	Сільськогосподарська продукція, заморожений апельсиновий сік, жива худоба, какао, кава, бавовна, деревина, золото, нікель, платина, алюміній, олово, цинк, свинець, нафта, природний газ і т. ін.
Територіальне розташування	В основному регіональні	Регіональні, міжнародні
Функції, які виконують товарні біржі в економіці країни	Безпосередня реалізація товару	Ціноутворення і страхування ризиків
Регулярність проведення торгів	Торги проводяться на більшості бірж в основному один раз на тиждень	Система торгів побудовано таким чином, що із закриттям торгів в одній країні відкриваються торги в іншій, тобто виходить безперервна торгівля
Вплив бірж на товарний ринок	Не мають істотного впливу на процеси ціноутворення	Відіграють істотну роль не лише в економіці тієї держави, де вони географічно розташовані, але і за її межами

Викладений матеріал вказує на те, що основне завдання, яке стоїть перед товарними біржами в Україні, пов'язане з подальшим розвитком біржових технологій, з виходом на ринок строкових контрактів, що підтверджено оглядом думок вчених та економістів.

За офіційною інформацією, на початок 2015 року в Україні було зареєстровано 574 біржі, серед яких універсальних – 108, товарних і товарно-сировинних – 400, агропромислових – 24, інших, у тому числі фондових бірж та їх філій, – 42 (рис. 3).

Так, упродовж 2012-2014 рр. відбулося скорочення кількості в Україні на 63 біржі або на 9,89%. Також спостерігаємо зменшення кількості агропромислових бірж в Україні на 1 біржу або на 4%. Натомість, у 2014 р., по відношенню до 2012 р., кількість товарних та товарно-сировинних бірж зросла на 32 біржі або на 8,69%.

Показники діяльності найбільших бірж України в 2014 р. відображено на рис. 4.

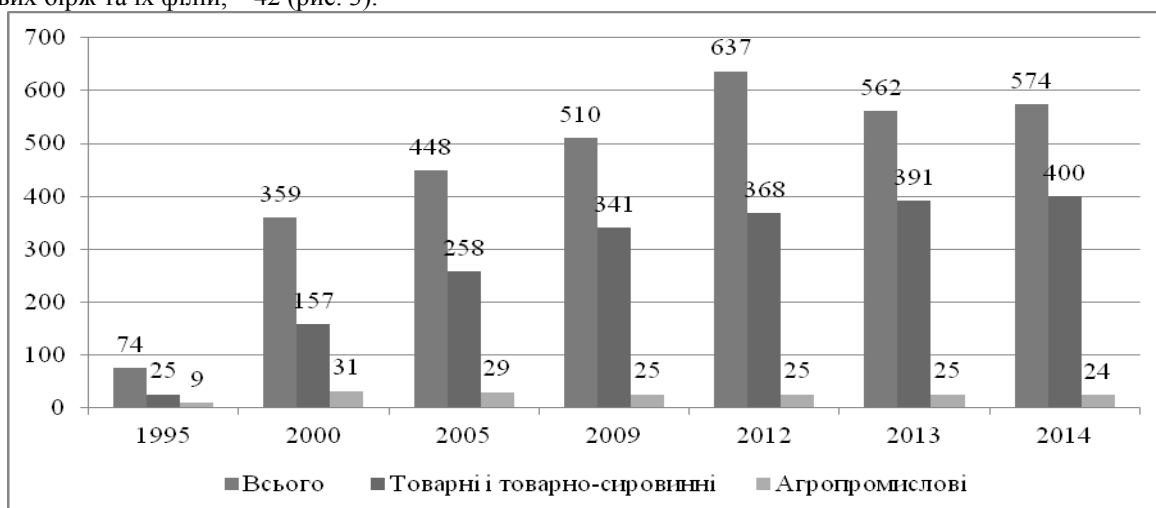

Рис. 3. Динаміка кількості бірж в Україні, одиниць [14]

Рис. 4. Результати діяльності провідних бірж України у 2014 р., млн. грн. [14]

Так, частка десяти зазначених бірж становить 98,08% в загальному обсязі укладених угод на акредитованих товарних біржах України. При цьому спостерігається концентрація капіталу на п'яти високоліквідних біржах, частка яких становила 86,70% від загальної вартості укладених у 2014 р. угод. Біржова діяльність поширена в усіх регіонах України. За період 2010–2014 рр. на біржах, що діють у 5 регіонах України, було укладено майже 90% усіх

біржових угод. Це свідчить про локалізовану концентрацію біржового товарообігу [14].

Процеси реформування аграрного сектора України зумовлюють прискорення формування дієвої інфраструктури для надійного ресурсного забезпечення виробництва, зберігання і збуту сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та продовольства. Визначимо напрямки вдосконалення діяльності товарних бірж в аграрному секторі України (рис. 5).

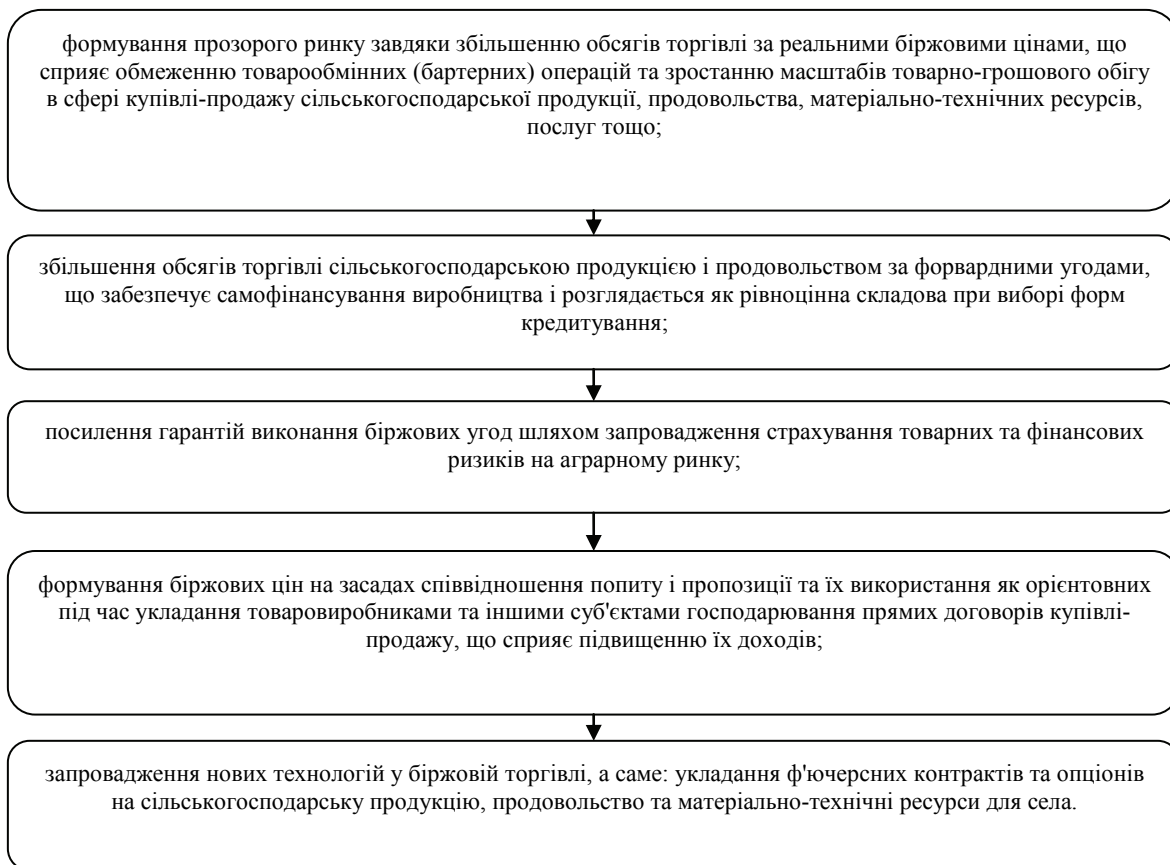

Рис. 5. Напрямки вдосконалення діяльності товарних бірж в аграрному секторі України [згруповано автором]

Отже, укладення та реєстрація угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб, погашення податкової заборгованості, а також укладення та реєстрація зовнішньоекономічних контрактів є обов'язковими для господарюючих суб'єктів України, слугуючи основною підтримкою біржового вітчизняного ринку. Варто відзначити, що біржовий ринок потребує підтримки з боку як держави, так і комерційних структур. Зокрема, біржова система розподілу агропромислової продукції має згладжувати об'єктивні регіональні відмінності в обсягах виробництва окремих видів продовольчих товарів на душу населення.

ВИСНОВКИ

Отже, у сучасних умовах функціонування аграрного сектору України важливим напрямком державної аграрної політики є розвиток аграрного ринку. Участь у біржових торгах для аграріїв – це один із дієвих факторів поліпшення умов для реалізації сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів та зростання їх доходів. Об'єктивні умови розвитку аграрного ринку України вимагають вдосконалення системи біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, яка ще й досі знаходиться на стадії утвердження і не може забезпечити повноцінне виконання своїх функцій. Оцінка сучасного стану біржового ринку сільськогосподарської продукції свідчить про необхідність запровадження заходів, спрямованих на

докорінні зміни механізмів функціонування та перехід на нові відносини між його учасниками, зокрема створення ф'ючерсного ринку сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 139.
2. Алексеєнко Л. М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський) / Л.М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.
3. Булгакова І.В. Господарське право України: навчальний посібник / І.В. Булгакова. – К.: Прецедент, 2006. – 346 с.
4. Вінниченко О. В. Організаційно-економічні основи діяльності товарних бірж з реалізації сільськогосподарської продукції / О.В. Вінниченко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 245–251.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
6. Машлій Г.Б. Організація та регулювання діяльності товарних бірж : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Г.Б. Машлій. – Л., 2001. – 20 с.

7. Міщенко Н.М. Формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції / Н.М. Міщенко // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 115–121.
8. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
9. Панькова Л.О. Правове регулювання діяльності аграрних бірж в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Л. О. Панькова. – К., 2005. – 19 с.
10. Покальчук М. Ю. Реалії аграрного ринку / М.Ю. Покальчук // Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (6) / 2014. – С. 1-11.
11. Саприкіна Т.А. Біржова торгівля як інструмент забезпечення лібералізації ринку електроенергії / Т.А. Саприкіна // «Молодий вчений». – № 2 (17). – лютий, 2015 р. – С. 41-45.
12. Сохацька О.М. Біржова справа : Підручник / О.М. Сохацька. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 602 с.
13. Ясенцький В.С. Особливості функціонування бірж як складової ринкової інфраструктури / В.С. Ясенцький // Науковий журнал: «Бізнес Інформ». – 2014. – № 1. – С. 333–337.
14. Офіційний сайт Аграрного Союзу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aau.org.ua/rynky-ta-ciny/novini-rinkiv-1>